

6. Дрозд О. В. Фізичний стан студентської молоді західного регіону України та його корекція засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Дрозд О. В. ; –Волин. держ. ун-т. – Луцьк, 1998. – 17 с.

7. Закон України “Про фізичну культуру і спорт” // Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ukpublish/art/icleart_id=159092&cat_id=43145.

8. Карпюк І. Ю. Цільова орієнтація на ціннісний пріоритет здоров'я у навчальному процесі фізичного виховання студентів // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2007. - N 1. - С. 44-47.

9. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, Рішення I спортивного конгресу України, 25 березня 2004. – К. - 10 с.

10. Солдатенко М. М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу / Рідна школа. – 2005. – С.45-48.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Язловецька Оксана Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми виховання і соціалізації особистості в освітньому процесі, валеологічне виховання школярів.

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мирослав ЯКІБЧУК (Київ)

Наукова стаття присвячена аналізу проблеми використання системного підходу в педагогічному процесі при формуванні толерантності, як одної із основних складової професійної діяльності педагога у студентів вищих педагогічних навчальних закладів

Научная статья посвящена проблемам применению системного подхода в педагогическом процессе при формировании толерантности, как одной из важнейших составляющих профессиональной деятельности педагога у студентов высших педагогических учебных заведений.

Ключові слова: системний підхід, педагогічний процес, студент, толерантність.

Постановка проблеми. При формуванні толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів можна досягти бажаних результатів лише за умови дотримання певної системи в початково-виховному процесі, який сприятиме розв'язання нових, творчих завдань – уміння моделювати необхідні системи. Тому в педагогічній науці слід особливо ретельно підходити до організації навчально-виховної роботи на засадах системності.

Загальнонаукова методологія формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів в початково-виховному процесі підготовки майбутніх педагогів може бути представлена системним підходом, що відображає загальний зв'язок з і взаємозумовленість явищ і

процесів навколишньої дійсності. Він орієнтує дослідника і практика на необхідність підходити до явищ життя як до систем, що мають певну побудову і свої закони функціонування. Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, у розвитку і русі. Він дозволяє виявити інтегративні системні властивості і якісні характеристики, які відсутні у складових елементів. Предметний, функціональний та історичний аспекти системного підходу вимагають реалізації в єдності таких принципів дослідження, як історизм, конкретність, облік всебічних зв'язків та розвитку.

Мета статті – розкрити проблему системного підходу в навчально-виховному процесі формування толерантності в процесі підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ ст. активно досліджувалися проблеми системності пізнання явищ природи і суспільства в різних галузях наук. У педагогіці поняття системності досліджували російські вчені Ю. К. Бабанський [1, 2], Н. В. Кузьміна [5] та ін. Ю. К. Бабанський під системою розумів єдність елементів, які функціонують за внутрішньо властивими їй законами. З цих міркувань вчений двояко розглядає навчально-виховний процес як систему: з погляду об'єднаної системи, в якій функціонує процес, і власне, процес пізнавальної діяльності. Тому в складі системи навчання Ю. К. Бабанський виділяє такі взаємодіючі компоненти [1, 2] (Рис. 1).

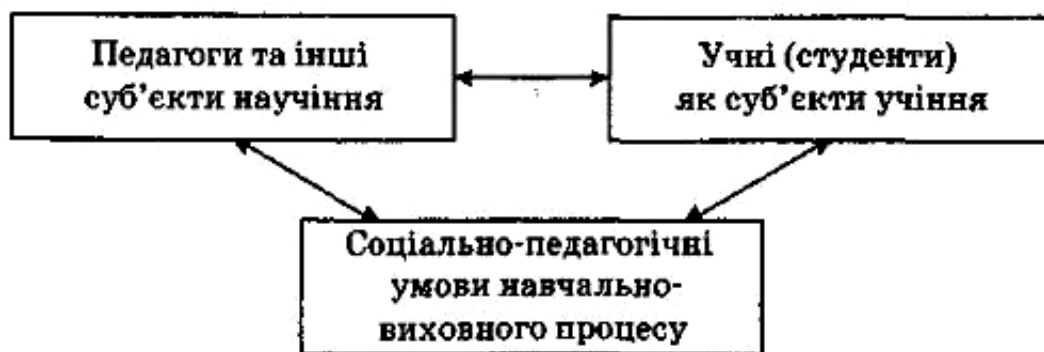

Рис. 1. Компоненти системи навчання (За Ю.К.Бабанським)

Сам навчально-виховний процес формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів має своїми складовими наступні компоненти: зміст, мету, форми, методи навчання та учіння, мотиви пізнавальної діяльності, аналіз і оцінювання навчальної роботи студентів.

Досить вдалими для нашого дослідження формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів ми вважаємо розуміння сутності педагогічної системи розробленої Н. В. Кузьміною.

По-перше, вона ввела в широкий науковий обіг поняття "педагогічна система". По-друге, досить аргументовано з філософських позицій розкрила сутність цього поняття як "множину взаємозв'язаних структурних та функціональних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти та навчання підростаючого покоління і дорослих людей". Н. В. Кузьміна визначає структурні компоненти педагогічної системи: навчальна інформація; засоби педагогічної комунікації (форми, методи, прийоми, засоби); учні; педагоги; мета. Вона виділяє також функціональні компоненти, які мають забезпечувати зв'язки між структурними компонентами: конструктивні, комунікаційні, організаційні, прогностичні, гностичні. Такий підхід дає більш повне уявлення про педагогічну систему в сфері навчання [5].

О. М. Сидоркін визначає педагогічну систему, як протиріччя і вважає, що це протиріччя лежить в основі інваріантних зв'язків, які і визначають специфіку педагогічної системи. Вчений відмічає, що не саме по собі наявність якогось педагогічного (процесу, цілі, функції) складаються у сутність педагогічної системи, а його перевага, головуюче положення по відношенню до остальных цілей, процесів, функцій. Сидоркін О. М. виявив, що сутність педагогічної системи є не у співвідношенні змісту і форми діяльності людей, як влюбій соціальній системі, а у співвідношенні цієї діяльності в цілому педагогічному процесі з педагогічним результатом [8, 9].

Враховуючи положення системного підходу О. М. Леонтьєва, виховання не може здійснюватися поза діяльністю, воно, по суті, і знаходиться у включенні учня у відповідну діяльність на відповідних мотивах, у ході якої і проходять зміни особистості учня. Причому, як що в звичайній діяльності розвиток особистості суб'єкта виступає, як побічний, супутний продукт, повністю підзвітний безпосередній цілі діяльності, то у виховній діяльності, що особливо важливо при формуванні толерантності особистості студента педагогічного вищого навчального закладу, лежить результат розв'язання протиріччя між ціллю у об'єкті – цілю діяльності по зміні природи особистості [6, 7].

Таким чином, під педагогічною системою необхідно розуміти динамічно функціонуючий комплекс діалектично пов'язаних між собою компонентів і чинників, які створюють оптимальні умови для розв'язання завдань навчання і виховання людей залежно від соціальних завдань.

Академік С. У. Гончаренко [3, 4] під системним підходом розуміє "напряму у спеціальній методології науки, завданням якої є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів

зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими є сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови, в яких вона перебуває тощо". Будь-яка педагогічна ідея може бути успішно реалізована за умови забезпечення системності під час її реалізації. Лише системність, змодельована на науковому рівні, є запорукою успіху в педагогічній діяльності [3, 4].

У процесі підготовки робочих навчальних програм з основних дисциплін необхідно передбачати певні види системності, спрямовані на виконання студентами наукових досліджень в галузі самостійної роботи по дослідженні толерантності з поступовим їх ускладненням від першого до випускного курсу. Варто забезпечувати при цьому узгодженість і систему на міжпредметному рівні. Особливо, коли це стосується навчальних дисциплін окремих циклів. Наприклад, ця узгодженість потрібна при вивченні таких дисциплін, загальна і педагогічна психологія, педагогіка, історія педагогіки, фахові методики, соціальна педагогіка та ін. Дотримання системності в процесі включення студентів у науково-дослідну роботу з дослідження толерантності має здійснюватися як на рівні суто навчальної роботи з певних дисциплін, так і в поза навчальний час (самостійна робота).

Системний підхід до пізнання і перетворення будь-якого об'єкта є провідним загальнонауковим підходом; це напрям методології спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. Застосування системного підходу в педагогіці дозволяє виявити такий варіативний компонент її наукового знання, як педагогічна система з усіма її характеристиками: цілісність, зв'язок, структура і організація, рівні системи і їх ієрархія, управління, мета і доцільне поведінку системи, самоорганізація системи, її функціонування і розвиток. Практика застосування системного підходу в педагогіці часто свідчить про досить поширену помилку, суть якої полягає в нерозрізненні системного (складноорганізованого) педагогічного об'єкта та системного дослідження такого об'єкта. На різних рівнях аналізу і при вирішенні різних завдань один і той самий об'єкт може бути досліджений як системний і несистемний. Іншими словами, при методологічному аналізі педагогічного об'єкта з самого початку можливі дві розрізняються світоглядні наукові позиції: декларація їм свого наміру прийняти цей об'єкт за щось ціле і виділити в ньому елементи або визнання системності за якісну характеристику цього об'єкта педагогіки. У залежності від вибору тієї чи іншої позиції педагог буде реалізовувати різні стратегії пізнання і перетворення об'єкту:

– описувати педагогічну систему, тобто послідовно розглядати всі елементи об'єкта в декількох типових варіантах їх взаємодії (досліджувати стану або ситуації педагогічного об'єкта) і визначати, яким чином і в якій мірі елементи (або ситуації - це залежить від вибору структури) підпорядковані цілям системи;

– описувати якісні характеристики педагогічної системи: її цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, множинність опису кожної системи.

З огляду на досить детальну розробку системного підходу у науковій літературі, вкажемо лише на два наступні обставини. Перше: вибір позиції педагогом-дослідником – початковий крок реалізації ним системного підходу. Існують глибокі відмінності між системою-предметом і системою-процесом. Друге: системний підхід має значну кількість відносно самостійних його напрямків, кожне з яких вирішує власні завдання: системно-генетичний, системно-історичний, системно-структурний, системно-змістовний, системно-функціональний, системно-методичний, системно-інформаційний та ін [10, 11] Отже, системний підхід вимагає реалізації принципу єдності педагогічної теорії, експерименту і практики. Педагогічна практика є дієвим критерієм істинності наукових знань, положень, які розробляються теорією і частково перевіряються експериментом. Практика стає і джерелом нових фундаментальних проблем освіти. Теорія, отже, дає основу для правильних практичних рішень, але глобальні проблеми, завдання, які в освітній практиці, породжують нові питання, які потребують фундаментальних досліджень.

Оскільки педагогічний процес за своєю сутністю є комунікативною та гуманістичне спрямованою системою, то організація взаємодії між усіма його учасниками за формами і змістом спілкування має відповідати вихідним принципам особистісно-орієнтованого підходу, котрий повинен ґрунтуватися на переконливій міжособистісній комунікації та толерантності учасників педагогічного процесу.

Створюючи систему формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, ми виходили із позиції, що – це педагогічний процес послідовної, синкретичної зміни її компонентів за їхніми критеріями і показниками в педагогічній системі навчально-виховного процесу. Тому актуалізація мотивації, засвоєння знань, набуття умінь і навичок толерантної комунікативної взаємодії має певну етапність, яка вибудовується відповідно з логікою організації системи навчально-виховного процесу у педагогічному вищому навчальному закладі освіти. Система формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів складається із етапів зображених на рисунку 2.

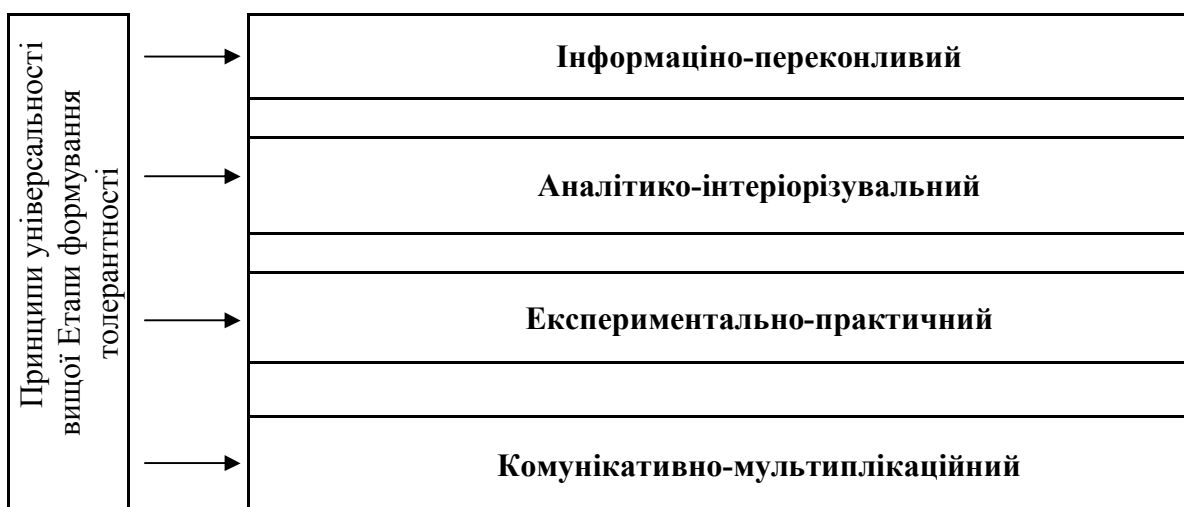

Рис. 2. Етапи системи формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів

Інформаційно-переконувальний етап припускає трансляцію інформації з питань комунікативної толерантності особистості, переконання студентів вищих педагогічних навчальних закладів, що комунікативна толерантність є не тільки загальнолюдською цінністю, а й невід’ємним атрибутом їхньої майбутньої професійної діяльності, використання у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу системи педагогічного ініціації та «емоційного зараження» для стимулювання виховання студентами в собі комунікативної толерантності.

Аналітико-інтеріоризувальний етап охоплює аналітичну діяльність студентів під час аудиторних і поза аудиторних занять щодо інтеріоризації принципів толерантного спілкування, тобто формування внутрішніх структур людської психіки за рахунок засвоєння культурних норм соціальної діяльності.

Експериментально-практичним етапом передбачено вдосконалення вмінь і навичок толерантної взаємодії студентів на основі розв’язання у процесі навчання комунікативно насичених педагогічних ситуацій, проблемних завдань та виконання вправ.

Конструктивно-мультиплікаційний етап має на меті інтенсифікувати регулятивні вияви толерантності у навчально-професійній взаємодії шляхом «мультиплікування» (примноження) ідей толерантності, терпимих взаємин.

Для ефективного формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів в процесі навчально-виховного процесу ми відмітимо основні принципи системного підходу. До основних

принципів системного підходу у формування толерантності ми відносимо:

– Цілісність, яка дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему вищих рівнів.

– Ієрархічність побудови, тобто наявність множини (принаймні двох) елементів, які розташовані на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. Реалізація цього принципу добре видна на прикладі будь-якої конкретної організації, яка являє собою взаємодію двох підсистем: керуючої і керованої. Одна підпорядковується іншій.

– Структуризація, яка дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури. Як правило, процес функціонування системи обумовлений не стільки властивостями її окремих елементів, скільки властивостями самої структури.

– Множинність, яка дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому.

– Системність — властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи.

Висновки. За умов використання системного підходу у формуванні толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів значно зростає роль прогнозування наукових знань, змісту професійного навчання, у результаті яких буде отримано якісні, знання, навички та сформовані вміння з толерантності, як основи професійної діяльності педагога. Система педагогічного процесу надасть перспективи розвитку ефективного навчання, характер та об'єкти праці, що необхідно для побудови оптимальних форм і методів підготовки, навчальних планів і програм формування толерантності. Окреслені в науковій статті етапи системи формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів співвідносяться із завданням створення належних умов для формування комунікативної толерантності майбутніх педагогів. Адже від них залежить ефективність педагогічного процесу і сформованість майбутнього педагога як професіонала.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К.Бабанский.– М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект /Ю.К.Бабанский. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
3. Гончаренко С. У. Дидактична концепція змісту освіти // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – К.; Вінниця, 2002.- Вип. 2. – С.22-26.
4. Гончаренко С. У. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі. / С. У. Гончаренко, П. М. Олійник, В. К. Федорченко та ін.; За ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. — К.: Вища шк. , 2003. - 323 с.

5. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя Н. В. Кузьмина. - Л.: Знание, 1985. – 132с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
7. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М.: МГУ, 1972. – 575 с.
8. Сидоркин А. М. О сущности педагогических явлений / А. М. Сидоркин // Педагогическая наука в условиях перестройки. – М.: Педагогическое общество РСФСР, 1988. – 165с. – С.65-70с.
9. Сидоркин А. М. О специфике педагогических систем / А. М. Сидоркин // Теоретико-методологические вопросы педагогики. - М.: НИИ ОП АПН СССР, 1990. - 166 с. - С.28-33.
10. Сластенин В. А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
11. Сластенин В. А. Педагогика / В. А. Сластенин– М.:Школа-Пресс, 2009.- 512с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Якібчук Мирослав Ілліч – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління навчальним закладом, голова Національного форуму профспілок України.

Коло наукових інтересів: формування толерантності студентів в процесі професійної підготовки.